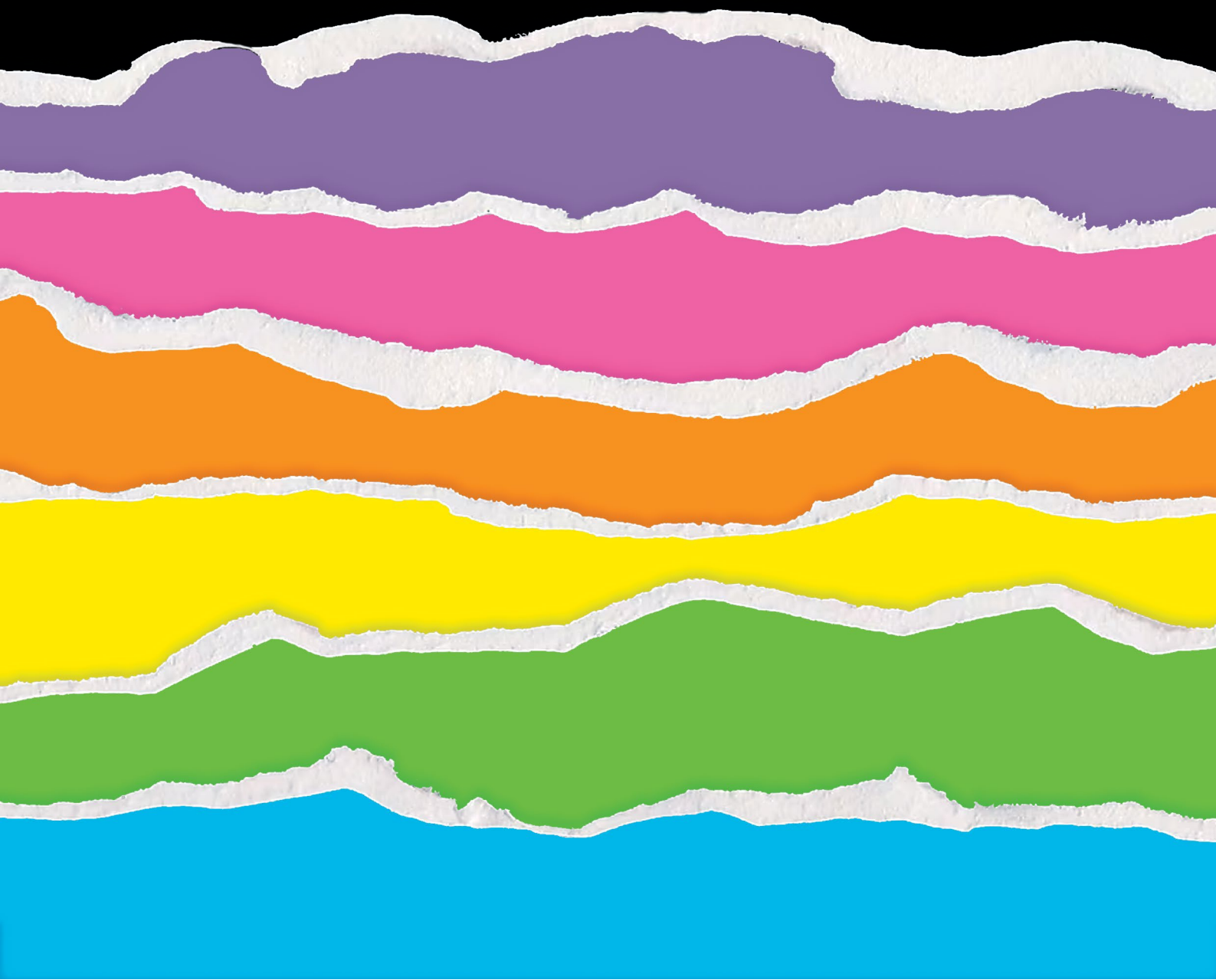

arta colajului

Suport de curs

LUDMILA MOKAN-VOZIAN

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”
FACULTATEA ARTE PLASTICE ȘI DESIGN**

Ludmila Mokaň-Vozian

ARTA COLAJULUI

Suport de curs

Chișinău, 2023

Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
Facultatea Arte Plastice și Design
Catedra Studiul artelor, Grafică și Metodologia instruirii

ARTA COLAJULUI

Suport de curs

Aprobat: Senatul Universității Pedagogice de Stat “Ion Creangă”

proces verbal Nr. 8 din 02.03.2023

Recomandat: Comisia de Calitate a Facultății Arte Plastice și Design

Catedra Studiul artelor, Grafică și Metodologia instruirii

Autor: *Ludmila Mokań-Vozian*, doctor în pedagogie, conferențiar universitar

Recenzenți: *Tatiana Filipski*, dr. în științe ale educației, lector universitar,

Universitatea Tehnică a Moldovei

***Ana Simac*, dr. în studiul artelor, profesor universitar,**

Universitatea Pedagogică de Stat ”Ion Creangă”

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Arta colajului: Suport de curs / Ludmila Mokań-Vozian; Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Facultatea Arte Plastice și Design. – Chișinău: S .n., 2023 (CEP UPSC). – 52 p.: fig.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Bibliogr.: pp. 40 - 43 (51 tit.)

ISBN 978-9975-46-696-7 (PDF)

73/76.02(075.8)

M 86

CUPRINS

Preliminarii	4
• Retrospectivă asupra originii și dezvoltării colajului ca tehnică artistică	7
• Fenomenul colajului în perioada postmodernă	10
• Colajul în opera artiștilor de avangardă și în arta contemporană.....	14
• Clasificarea colajului.....	18
• Principii plastice și legități artistice în crearea unui colaj.....	23
• Aplicarea tehnicii colajului în practica educațională (<i>sugestii pentru dezvoltarea percepției culorii prin intermediul colajului și desfășurarea activităților artistice</i>)	28
• Sugestii pentru autoevaluare și consolidarea materialului studiat	37
Concluzii	38
Bibliografie.....	40
Anexe.....	44

Preliminarii

Colajul este unul dintre fenomenele artistice originale și marcante ale secolului al XX-lea, care era folosit nu doar în pictură, ci și în alte domenii artistice. Tehnica colajului devine un mijloc universal de reprezentare în arta modernismului și apoi, un stil de gândire în postmodernism.

În cultura postmodernă, colajul depășește limitele unei tehnici artistice, se manifestă ca o trăsătură a gândirii artistului. Apare termenul „*gândire de tip colaj*”, care constă în faptul că artistul este capabil să creeze o imagine holistică și apoi să o împartă în particule, să combine incompatibilul, să vadă sensul și profunzimea în lucruri obișnuite.

În sens îngust, *colajul* este o combinație de materiale diferite, completate armonios, care, fiind situate nu doar într-un plan, ci și în volum, formează o unitate compozițională, ce exprimă ideea figurativă a unei opere de artă. Pentru un artist, colajul este un mijloc de reproducere a unei anumite realități, care rupe legăturile tradiționale dintre obiectul imaginii și imaginea în sine. Colajul este creat într-un spațiu în care există deja granițele artei, motiv pentru care colajul operează liber cu diferite stiluri de artă, conectează, adaugă, impune elemente noi și prin aceasta integrează o nouă realitate, care intră în uniune cu imaginația artistului.

Tehnica colajului a asigurat o transformare extraordinară în artele vizuale ale secolului trecut. Acest lucru a fost exprimat în configurarea unei noi imagini despre lume, în restructurarea conștiinței umane și în nevoia de a căuta noi mijloace picturale, care să poată exprima un fel de viziune a autorului asupra lumii. Astfel, tehnologia colajului a apărut și din dorința de a vedea și înțelege această lume ciudată, de a prinde ritmul stărilor de spirit ale unei persoane moderne, cufundată în viața urbană.

Gândirea de tip colaj, care a fost provocată de ritmurile vieții în megapolisurile secolului al XX-lea, este în concordanță cu conștiința „ruptă” a unei persoane moderne. Existând mai mult de un secol, colajul a reușit să dobândească un limbaj artistic independent, care, la rândul său, avea capacitatea de a se dezvolta de la sine. Colajul a intrat în esența conștiinței moderne și în modul de „absorbție”

a informațiilor. În același timp, este, de asemenea, o tehnică plastică în educația artistică, care poate crea un spațiu ideal pentru dezvoltarea și realizarea potențialului creativ al copiilor.

Întrebările care afectează fenomenul colajului în educația artistică, se reflectă în lucrările criticilor de artă, artiștilor și cadrelor didactice. O serie de specialiști au studiat direcția dezvoltării colajului, ce datează de la începutul secolului al XX-lea, care a prins contur în Cubism, a fost stăpânit de maestrul avangardei și a fost influențat de Art Deco, Dadaism, Suprerealism, Pop Art. O contribuție importantă la studiul tehnicilor de colaj ca metodă creativă de lucru a fost adusă de cercetătorii K. Bezmenova [20], A. Veksler [23, 24, 25, 26, 27], E. Lavrentieva [36] E. Maximova [38] etc. De asemenea, numeroși autori au scris despre istoria apariției și dezvoltării tehnicilor de colaj.

De remarcat sunt și studiile dedicate tendințelor artistice de la începutul secolului al XX-lea, în care colajul face obiectul artei vizuale, de exemplu: Cubism, Dadaism etc. [32, 37]. Alte lucrări țin de variațiile tehnicii colajului în diverse domenii ale artei și designului [2, 5, 9, 14].

Lucrarea de față, concepută ca suport în procesul de învățare pentru studenți, prezintă un material complex, sistematizat, în care colajul este abordat în următoarele semnificații:

- ca tehnică artistică și tendință în artă;
- ca mod de gândire artistică;
- ca metodă de predare în învățământul artistic.

Lucrarea în cauză, concepută ca suport teoretic cu deschidere practică pentru cursul *Tehnici plastice creative*, modulul *Arta colajului* va servi la:

- Familiarizarea studenților cu noțiunile de „colaj artistic”, „gândire de tip colaj”;
- Determinarea poziției acestui tip de activitate creativă în arta contemporană, identificând cercul artiștilor care lucrează în domeniul colajului;
- Cunoașterea de către studenți a tehnicii și tehnologiei colajului artistic;

- Studierea și clasificarea diferitelor tipuri de colaj după materiale și tehnici de creație;
- Studierea colajului ca tehnică/ procedeu și mijloc plastic în activitatea educativ-artistică;
- Utilizarea de către studenți a metodelor și procedeelor de realizare a colajului artistic;
- Aplicarea diverselor procedee de transfigurare plastică a formelor prin intermediul tehnicii colajului;
- Crearea compozițiilor artistice originale ca structură și interpretare în tehnica colajului artistic.

Materialul expus în suportul de curs *Arta colajului* poate fi util pentru:

- studenții care își urmează studiile la ciclul I – Licență;
- studenții care își urmează studiile la ciclul II – Master;
- beneficiarii programelor de formare continuă și reconversie profesională;
- cadrele didactice din învățământul artistic (preșcolar, școlar, extrașcolar, universitar).

Retrospectivă asupra originii și dezvoltării colajului ca tehnică artistică

Colajul este un fenomen relativ tânăr în artă, dar care își are contribuția la formarea tendințelor artistice. Tehnica colajului (din fr. "collage" - lipire) oferă o deschidere amplă pentru creativitate, deoarece pentru a crea lucrări pot fi folosite materialele diferite - plante, vopsele, țesături, piese metalice și multe altele. Colajul este utilizat, de facto, pentru a obține un efect neașteptat prin combinația de materiale diferite. Louis Aragon definește colajul „ca artă care provoacă pictura” [17, p. 134].

Inițial, cultura artistică a fost un întreg sincretic. În fiecare eră nouă s-au născut și dezvoltat noi genuri de artă care au fost transformate, și-au extins mijloacele expresive, propriul limbaj de artă și, de asemenea, puteau fi în fuziune, interacțiune și influență reciprocă. În epocile de tranziție, de exemplu, în baroc, romantism, modernism, a fost necesar să se caute noi mijloace de expresie, noi modalități de dezvoltare a artei.

Primele mențiuni despre colaj datează din secolul al II-lea î. Hr. Ulterior, în secolul al X-lea, caligrafii japonezi au început să folosească bucăți de hârtie prelucrate și lipite. În Europa, colajul, ca o varietate a artei decorativ-aplicate, era cunoscut încă din secolul al XIII-lea. În secolele XV și XVI, pentru decorarea catedralelor gotice au fost folosite diverse elemente de hârtie aurită. Cadrele pentru icoane erau adesea realizate din metale și pietre prețioase [37, p. 24].

Prima jumătate a secolului al XX-lea reprezintă era marilor răsturnări revoluționare care au avut loc în cultura și arta Europei. În artă, se formează o nouă viziune asupra lumii, se reconstruiește conștiința umană, iar aceste procese se caracterizează prin căutarea unor noi mijloace vizuale, experimente formale, care trebuiau să exprime viziunea originală a autorului. L.Kabalina consideră că „o trăsătură caracteristică a avangardei este practica artistică inovatoare, atât în domeniul formei artistice, cât și în domeniul pragmaticii. Colajul vizează distrugerea formelor obișnuite, crearea unei noi formule de gândire, a unei noi realități, care era o sarcină de natură ideologică” [50].

Proprietățile colajului sunt universalitatea, accesibilitatea, simplitatea

tehnică, autorealizarea completă a autorului, care construiește o nouă lume la propria sa discreție. Colajul este întotdeauna individual și creat de un autor care are propria sa viziune originală asupra lucrurilor. Numeroase interpretări, ambiguitatea, scandalul sunt caracteristice colajului de avangardă, care a atins problemele regândirii valorilor umane tradiționale, variabilitatea viziunii asupra lumii și reflectarea haosului și dezordinii invizibile a lumii.

Conform glosarului Muzeului Guggenheim, rezultă că esența artistică a colajului nu se limitează doar la compoziția diferitelor elemente dintr-o singură operă de artă [45]. De exemplu, hârtia care a fost lipită pe picturile lui Pablo Picasso (*Figura A1*) și Georges Braque (*Figura A2*) este o nouă privire asupra artei artistului, în care elementele volumetrice ale imaginii vin în conflict cu planeitatea sa de zi cu zi.

La sfârșitul secolului XX, tot mai des se organizează expoziții de colaje din diverse materiale și se creează muzee dedicate colajului ca metodă creativă în artă. De exemplu, în Franța este asociația Artcall, care colectează lucrări realizate folosind tehnica colajului. În 2000, la Serzhin au fost deschise un muzeu de colaj și un centru de documentare pentru arta colajului, care a funcționat timp de 6 ani. În Fort Worth (SUA, Texas) există Muzeul Internațional de Colaj, Asamblare și Construcții.

În enciclopedia „Maestrii suprarealismului” a autorilor francezi Vermo, colajul este definit după cum urmează: „Colajul este o compoziție, ale cărei materiale inițiale pot aparține diferitelor sfere artistice (de exemplu, text și fotografie)” [28, p. 26]. Similitudinea acestor definiții constă în faptul că, colajul reprezintă o tehnică bazată pe combinarea diferitelor materiale, iar diferența este în domeniile de aplicare a acestora.

În 2000, la Sankt Petersburg, fondul „Departamentul de timbre poștale” a constituit colecția Mail Art (din engleza „mail” - poștă, „art” - artă), o direcție a artei contemporane, în cadrul căreia operele de artă, folosind tehnici de colaj, sunt transformate în mesaje poștale [48].

Cărți poștale au fost create de artiștii Henri de Toulouse-Lautrec, Imre

Chiralfi, futuristii italieni, englezul Jack Follows, grupul Mitki.

Fondatorul mail-art este corespondentul din New York Ray Johnson (1927-1995). În Rusia, fondatorul acestei tendințe este considerat artistul avangardist Vladimir Kotlyarov-Tolstoy. El transformă o fotografie, un plic sau o cutie de lemn într-o lucrare de autor, adesea, completându-le cu un slogan.

Termenul „colaj” în interpretarea sa modernă este folosit pentru a desemna tehnica de creare a unei imagini întregi dintr-o serie de imagini individuale sau fragmente ale acestora. În zilele noastre, în designul grafic, colajul este creat folosind diverse programe de calculator, cum ar fi: Adobe Photoshop, Adobe Illustrator etc. Principalul mediu vizual folosit de maeștrii colajului în lucrările lor este metoda de „suprapunere” a fragmentelor de ilustrație. Acest instrument a fost folosit de designerii ruși din primul sfert al secolului al XX-lea: A. Rodchenko, V.Stepanova, E. Lissitsky.

Colajul lucrează cu urme, reflexe ale artei, dizolvate în fluxul vieții. Acesta este creat într-un spațiu în care există deja granițele artei, motiv pentru care colajul operează liber cu diferite stiluri și limbaje de artă. Este important să reținem că nu are un stil sau un limbaj propriu în sens tradițional. Mai degrabă, reprezintă acțiune și oferă un model de gândire operațională care se desfășoară prin gestionarea diferitelor limbaje și coduri culturale.

Situația actuală din viața artistică ne oferă exemple a expozițiilor de colaj. În 2006, Muzeul Rus de Stat din Sankt Petersburg a găzduit expoziția „Colaj” [44].

Studiind istoria dezvoltării colajului, putem ajunge la concluzia că colajul evoluează în felul următor: ca procedeu tehnic – din antichitate până la epoca modernismului, ca principiu universal al construcției textului – în postmodernism. În general, în secolul al XX-lea, au apărut multe varietăți de colaj, ceea ce dovedește importanța acestei metode pentru arta modernă și postmodernă.

Fenomenul colajului în perioada postmodernă

Colajul obține un nou sens în cultura artistică contemporană, a postmodernismului. Se bazează pe programul de percepție a lumii din punct de vedere neliniar, fragmentat și devine un mod de organizare a spațiului cultural polifonic. Această caracteristică a colajului, credem, trebuie discutată mai detaliat.

Potrivit E. A. Bobrinskaya, „gândirea și viziunea prin intermediul colajului sunt un tip de gândire care s-a format la sfârșitul secolului al XX-lea, a cărui diferență principală este continuitatea spațiului pictural” [22, p. 7].

Colajul este o tehnică populară pentru arta vizuală contemporană. Este o expansiune îndrăzneată a cadrului tradițional al artei, o reflectare a spiritului vremurilor, este dinamic și mozaical. Acest procedeu artistic atrage atenția celor mai mari artiști ai secolului al XX-lea datorită proprietăților, precum: lejeritate, dependență de „spiritul modernității” în continuă schimbare, imediatitate și marginalitate. Mai mult decât atât, în cultura modernă nu atât „*tehnica colajului*” cât „*gândirea de tip colaj*” a prins rădăcini în cele mai diverse domenii ale culturii.

Stratificarea, caleidoscopul cu tot felul de contexte, la care se referă fiecare element de colaj, intersecțiuni demonstrative de realități diferite și cusături nedeghizate între text și imagini – toate acestea formează un sistem special de *viziune de tip colaj/ gândire de tip colaj*.

Colajul, ca metodă artistică, a început să câștige popularitate prin dezvoltarea teoriei „fluxului de conștiință”, care a fost studiată în psihologie și artă în anii 1970. Oamenii de știință au descoperit că, la nivelul funcționării creierului, o persoană are o gândire asociativă figurativă de tip colaj.

Precum remarcă L.G. Berger, „metodele colajului din arta contemporană dezvăluie conexiunile diferitelor fenomene ale vieții sau, dimpotrivă, le contrapune într-un mod contrastant și paradoxal, determinând o nouă înțelegere. Deseori, paradoxul artistic al combinației ilogice de elemente duce la o nouă înțelegere, marcând o tranziție calitativă a percepției” [21, p. 146].

Trăsătura caracteristică a postmodernismului presupune combinația dintre tot și toate. Acesta este un mod de a organiza un întreg prin conectarea logică a

diferitelor tipuri de elemente: tradiționale, pictură și grafică, fotografie, grafică pe computer, poligrafie, produse publicitare și multe altele. În modernism, această metodă este doar un procedeu special al tehnicii artistice, dar în postmodernism devine un principiu universal care permite organizarea întregului spațiu cultural.

În societatea informațională, procesul de construire a realității artistice este direct legat de un nou mod de reprezentare a obiectelor artistice în spațiul socio-cultural și se desfășoară printr-un astfel de procedeu artistic precum colajul.

O operă de artă în filosofia postmodernismului și poststructuralismului este interpretată ca un colaj de coduri culturale și semiotice sau ca o construcție colajată de citate care formează un spațiu semantic polifonic.

Era postmodernismului se caracterizează prin conștiință de colaj, care implică o combinație de diferite tipuri de fluxuri. R. Krauss notează că „elementul de colaj ascunde un câmp, pentru a prezenta o imagine care reprezintă un alt câmp nou, dar îl prezintă ca o imagine - o suprafață care este o imagine a unei suprafețe distruse” [35, p. 172].

Pentru reflecția postmodernismului târziu e specifică o înțelegere a principiului pluralismului - principiul universal al construirii culturii. Principiul colajului își găsește expresia în aproape toate fenomenele culturii postmoderne, fiind în același timp prezent în cultura contemporană în ansamblu.

Fenomenul colajului a apărut în secolul al XX-lea, datorită schimbărilor revoluționare în particularitățile limbajului plastic al picturii, care au fost cauzate de căutările creative, care, la rândul lor, au fost provocate de nemulțumirea artiștilor față de tipurile tradiționale de creativitate. O serie de specialiști, precum: V.Dianova [31], I.Dmitrieva [32], M.Livshits [37], L.Reinardt [37] și mulți alții remarcă faptul că, în prima jumătate a secolului al XX-lea, arta capătă trăsături care duc la o criză cauzată de schimbări semnificative în percepția lumii.

Pentru a crea un stil artistic care să corespundă noii viziuni asupra lumii, este necesară o căutare intensivă a noi tehnici picturale prin experimente cu totul diferite. Colajul este una dintre opțiunile pentru rezolvarea acestei probleme artistice.

În etapele inițiale, colajul este un instrument auxiliar care se află în arsenalul artiștilor și abia ulterior depășește cadrul unui procedeu tehnic, devenind, potrivit N.Dmitrieva „cazul jocului, când obiectul este luat pe viu, fără modificări” [32, p. 183].

Mulți experți cred că tehnica colajului a fost inițial utilizată de artiști pentru a crea opere în care principalele calități se alternau și se stratificau pe un plan, servind ca lucrări care dezvăluie teme, de exemplu, urbanizarea, tehnologizarea și restructurarea conștiinței umane ca însoțitoare a acestora.

De-a lungul secolului al XX-lea colajul se dezvoltă rapid, transformându-se și modificându-se constant. Gama colajului contemporan este extrem de largă: de la colaj ca tehnică plastică la colaj ca principiu al gândirii artistice.

Colajul este atât primar, cât și secundar. Primatul său constă în faptul că, datorită pieselor gata făcute și proiectate, se obține o lucrare care nu pretinde a fi o capodoperă. Natura sa secundară constă într-un fel de creativitate a „materialelor reciclabile”, unde resturi de reviste, ziare, idei, citate, tehnici găsesc o nouă viață în colaj. Principalul lucru este de a uimi conștiința de zi cu zi, și anume, formele de colaj servesc adesea acestui scop.

Într-un colaj, un artist poate combina o varietate de tehnici artistice de dragul culorii și intuitivității în auto-exprimare. Principalul lucru este crearea unei imagini artistice unice sau găsirea celor mai potrivite mijloace pentru întruchiparea intenției artistului.

M.Bogomolova consideră că „gândirea de tip colaj este un fel de strategie, menită să depășească izolarea și limitările artei tradiționale. Colajul depășește limitele artistice, neagă izolarea sa interioară.

De asemenea, colajul neagă orice posibilitate de a construi o relație ierarhică între elemente. Fără să poarte un mesaj direct, el are totuși un impact datorat specificului naturii sale: intrigă, fascinează, impresionează, se ajustează. Ca atare, colajul dobândește proprietatea interactivității, ceea ce face posibilă trasarea conexiunii sale cu domenii de artă artistică în curs de dezvoltare activă, cum ar fi instalația, acționismul și arta digitală. În conformitate cu aceasta, este imposibil să

se evalueze arta colajului numai în conformitate cu regulile tradiționale, fără a lua în considerare interacțiunea acestuia cu contextul prezentării sale” [47].

A. Demchenko notează că „fiind un fragment și format din fragmente, colajul neagă și conceptul întregului. Ca fragment, poate avea definiții doar prin context și, în acest sens, colajul a transformat tehnicile plastice ale artei secolului XX - textura, forma, planul și spațiul, care corespundea pe deplin particularităților viziunii artiștilor asupra lumii” [49].

Colajul ca artă contemporană trebuie să fie în continuă mișcare. Atunci poate fi comparat cu „aspectul colajistic” al mediului unei metropole moderne. În plus, artele vizuale pot reflecta nu doar „colajul de mediu” al orașului, ci și diverse impresii vizuale, precum și experiențele personale ale autorului. Într-un oraș modern, elementele individuale sunt prezentate cu o forță specială, au un efect vizual - de exemplu, publicitatea și semnele sale de neon, zgârie-nori care sporesc fragmentarea percepției lumii și a mass-media, ale cărei mesaje reprezintă un amestec de fapte și fenomene diferite.

Potrivit criticului de artă american G. Rosenberg, „odată cu apariția colajului, arta nu mai copiază natura și nu își caută echivalentele; exprimând era industrială care a venit, a însușit lumea externă, incluzând-o parțial în sine” [41, p. 56].

Însăși tehnica de realizare a colajului exprimă încercarea de a șterge granița spațială. Împărțirea planului operei în fragmente vorbește despre dorința artistului de a ieși din imagine, de a-și extinde sfera și impactul. Obiectele străine se ciocnesc în operă, distrugând percepția spațială existentă. Cu toate acestea, acest lucru nu înseamnă că colajul tinde să nege spațiul picturii. Este mai degrabă un fel de sinteză care permite a obține un efect artistic special, de creștere a zonei operei. În același timp, artistul acționează nu doar ca creator și filosof, ci și ca proiectant al propriei lumi în lucrarea sa.

Colajul oferă o oportunitate unică de a te simți stăpân, care este capabil să creeze un sistem complet nou, diferit de realitate și de viața de zi cu zi. Deci, folosind diverse materiale în lucrările sale, artistul postmodern gândește abstract,

este important pentru el să transmită ideea în sine. Aceasta este o încercare de a regândi valorile și de a depăși teama ascunsă în fața lumii haotice și imprevizibile.

Colajul întruchipează potențialul creativ și emoțional, care prin intermediul artistului afectează privitorul. Acest lucru îi permite să-și mențină independența în condițiile caracterului de masă al culturii moderne. În același timp, gândirea de tip colaj, care este atât de caracteristică artei postmoderne, gravitează către o percepție obiectual-naturală a vieții, vorbește despre întoarcerea artei către spectator, se bazează pe gusturi obișnuite, stări de spirit și viziuni de masă, comparându-le într-un mod neobișnuit, cu ironie și grotesc.

Artistul vede o oportunitate unică de a se simți creator într-o lume mozaicală, maestru al semnificațiilor și materialelor, ceea ce este foarte important pentru personalitatea sa. Particularitatea gândirii prin colaj a artistului constă în capacitatea de creare a unei imagini holistice, care, ulterior, să o împartă în particule, să combine incompatibilul, să vadă sens în lucruri obișnuite.

Colajul în opera artiștilor de avangardă și în arta contemporană

Tehnica colajului a fost implementată pentru crearea unor opere complet noi în perioada avangardistă. Artiștii care lucrează în această tehnică au fost interesați de posibilitatea „includerii semnelor explicite ale realității într-o operă de artă”. Dar, colajul nu imită natura, ci este „un fel de spațiu de joacă care include cele mai diverse limbaje ale culturii”.

Colajul respinge ideea că imitarea naturii este singurul fundament pentru existența artei. El nu doar îndepărtează arta de problemele reflectării, reprezentării realității, dar creează și un spațiu special pentru a opera cu o varietate de limbaje culturale. Orice poate exista într-un spațiu de colaj – forme și imagini care nu au nici-o asemănare cu realitatea, care pot trăi cu o certitudine absolută, susținute de concretețea și realitatea materialului lor [31, pp.142 - 144].

Principala contribuție la dezvoltarea artei colajului a fost adusă de: P.Picasso, G. Braque, N. Gabo, M. Duchamp, A. Mattis, V. Tatlin, K. Schwitters și mulți alții. Fondatorul colajului este artistul cubist francez Georges Braque. El a

fost primul care a folosit această tehnică originală - lipirea benzilor de hârtie colorată pe carton. Curând i s-a alăturat o persoană cu aceleași gânduri - Pablo Picasso. Au lucrat împreună timp de cinci ani. Ca rezultat al unor căutări creative, s-a descoperit că chiar și cele mai obișnuite materiale în combinație între ele devin neobișnuit de expresive - așa a fost dezvoltat „colajul” - o tehnică în artele vizuale, în care materialele sunt lipite pe orice bază, diferențiindu-se de aceasta prin culoare și textură” [18, p. 58]. Colaj este numită și opera, realizată cu ajutorul unui procedeu similar. Predecesorii colajului în artele vizuale au fost compozițiile „montaj” ale lui H.Bosch, „aplicațiile” bizar sofisticate în portretele și peisajele lui G.Arcimboldo.

O altă nouă tendință artistică de la începutul secolului XX - Dadaismul (german *Dada isme*, din Dada - căluț, jucărie), care a apărut în Zurich printre emigranți și reprezentanții boemei internaționale, umple colajul cu materiale și mijloace de producție industrială. Dadaismul este privit ca o mișcare de avangardă, care se distinge prin criptarea limbajului artistic și prin includerea obiectelor reale ale lumii înconjurătoare în compoziție. Această mișcare a găsit o direcție în designul grafic - artistul Raoul Hausmann creează, cu acest ajutor, primele fotomontaje. În 1917, Hans Arp, poet și sculptor german, creează colaje „conform legilor întâmplării” prin lipirea unor bucăți de hârtie colorată pe coli mari (*Figura A3*). Pentru dadaști, o atitudine negativă față de arta contemporană însemna refuzul de a utiliza tehnici obișnuite, cunoscute. În loc de pensule și o paletă, au folosit foarfece și lipici. Într-un colaj comun al lui Hans Arp și Sophie Tauber-Arp, a fost folosit un tăietor de hârtie, deoarece foarfeca „face viața prea ușoară pentru mână”. Kurt Schwitters a creat colaje din bucăți de material uzat, smocuri de păr, jucării pentru copii, bilete de tramvai, dopuri și multe altele (*Figura A4*).

În plus, colajul are un loc special în opera lui Henri Matisse. El a inventat una dintre varietățile de colaj – decupaj (fr. *decoupage*). Această tehnică combină utilizarea a două acțiuni - tăierea sau croirea și compunerea imaginilor din părțile rezultate. Matisse, combinând diferite forme tăiate din hârtie, a creat lucrări care se deosebeau prin forme simple și, în același timp, păreau foarte armonioase și se

remarcau prin măreția lor (*Figura A5*).

În anii '30, interesul pentru colaj s-a răcit, dar în anii '50 a înflorit din nou. Acest lucru s-a datorat apariției în Occident a tendinței artistice „Pop Art”. În mod firesc, colajele din acea vreme reflectă spiritul, stările și gusturile care existau atunci.

În Rusia, se observă un interes pentru „arta primitivă” și folclor. Arta colajului se bazează pe tradițiile populare și este o componentă importantă a avangardei rusești - cea mai recentă artă, constând din diverse mișcări artistice, cum ar fi:

- 1) Constructivism (V.E. Tatlin (*Figura A6*) și alții);
- 2) Cubo-futurismul și suprematismul (K.S. Malevich (*Figura A7*), L.M. Lisitsky (*Figura A8*) și alții.);
- 3) Primitivism (D. D. Burluk și alții);
- 4) Futurismul (A.E. Kruchenykh și alții).

Pe lângă aceștia, în tehnica colajului au lucrat A. Lentulov, M. Larionov (*Figura A9*), N. Goncharova și alții. A. Rodchenko a numit lucrările sale în colaj „naturi moarte” (*Figura A10*). Potrivit artistului, comun între colaj ca modalitate de lucru și natură moartă este abilitatea de a mișca în mod liber obiecte nefixate, schimbând astfel „unghiul de vedere” în scenă [36, p. 68].

M. Vrubel în desenele din 1901 și 1904 a folosit autocolante pentru a crea o imagine mai voluminoasă și în „Autoportretul” din 1905-06 a lipit o țigară de hârtie. În aceiași ani, I. Efimov a folosit folie aurie și hârtie colorată în lucrările sale grafice.

Primul artist colajist rus este considerat A. Lentulov: în panoul „Moscova” (1913) artistul a folosit autocolante de hârtie, iar panoul „Vasile Blajenâi” (1913) a fost completat cu autocolante din folie.

Colajul este o metodă creativă experimentală de lucru a artiștilor în pictură, grafică, artă decorativ-aplicată, artă teatral-decorativă și în design vestimentar. Multe experimente și inovații în scenografie au fost efectuate de artiști ruși. Datorită posibilităților de conectare și interacțiune în spațiul colajului a realității cu

„realitatea”, care a fost creată de imaginație, colajul devine cel mai atractiv instrument în creația artiștilor de avangardă.

În anii 1920, pe lângă vopselele tradiționale de guașă, cerneală și lac, L. Popova a adăugat fragmente de țesătură și hârtie în schițele pentru spectacolul lui V. Meyerhold. Este demn de remarcat faptul că L. Popova, la timpul său, a fost autorul schițelor-colaj pentru desene - mostre ale unor țesături industriale (ornamente, broderii și aplicații).

Datorită proiectelor de colaj ale lui A. Vesnin pentru spectacolul „Fedra” de J. Racine, a fost găsită o nouă expresie pe scenă. Sunt cunoscute și schițele-colaje texturate ale fraților V. și G. Stenberg pentru piesa „Sf. Ioan” de B. Shaw (1924) a aceluiași teatru [34, p.178].

N. Goncharova, A. Exter introduceau piese și fragmente din diferite țesături în schițe de costume pictate cu vopsele. Schița N. Goncharova „Arhanghelul” pentru baletul-misteriu Liturghia (1915-1916) a fost creat din bucăți mici de pânză, folie, hârtie colorată, vopsele și creioane de grafit. M. Larionov a realizat schițe în aceeași tehnică pentru spectacolul de balet „Midnight Sun”.

Experimentele radicale și căutările de noi metode de modelare la mijlocul anilor 1910 - începutul anilor 1920 au devenit un impuls puternic pentru arta rusă din anii 1960 - și mai ales în anii 1990. Asamblajele lui V. Sidur de la sfârșitul anilor 1960 - începutul anilor 1970 și lucrările de mai târziu (anii 1980 - începutul anilor 1990) ale lui D. Kaminker, O. Zhogin, G. Grigoryan etc. sunt construite având la bază diferite metode tehnice de aderare la volumul sculptural, „rămășițe” ale obiectelor eterogene, resturi de semne cotidiene și dovezi ale unei vieți trecute.

Principiul colajului în compoziție este pe deplin prezent în reclame, afișe și postere din anii 1920. (A.M. Rodchenko, A.M. Lavinsky, frații G. și V. Stenberg).

Cu ajutorul colajului, artiștii de avangardă au încercat să restructureze gândirea umană. Colajul influențează percepția personală a unui obiect, demonstrează variabilitatea lucrurilor aparent obișnuite și creează imagini noi, arătând obiecte dintr-o latură complet nouă. Ca urmare a impunerii diferitelor tipuri de obiecte unul peste altul, apare o imagine integrală - un fel de sinteză a

diferitelor obiecte, care dă un puternic efect artistic.

Tipurile moderne de colaj sunt *aplicația, asamblajul, bricolajul, decupajul, montajul*. Artiștii își continuă căutările, descoperind noi posibilități de creare a colajelor. Astăzi, se dezvoltă activ colajul pe computer, ca una dintre modalitățile de realizare a lucrărilor grafice [51]. În prezent, o dezvoltare amplă cunoaște colajul floral. Cel mai faimos reprezentant al acestei tendințe este artistul german F. Raffel.

Clasificarea colajului

În acest compartiment al suportului de curs sunt analizate stilurile, tipurile de suporturi pentru colaj, este prezentată clasificarea tipurilor de colaj după A. K. Veksler [25, 26] și procedeele artistice aplicate în arta colajului.

Colajul este recrearea unei anumite părți a imaginii, care nu are limite. Cu cât un artist vede, simte și își amintește mai mult, cu atât imaginația este mai bogată, cu atât este mai semnificativă căutarea sa creativă. Cu toată varietatea de motive și subiecte diferite, colajele pot fi împărțite în doar câteva stiluri:

✓ *Liniar-geometric (Figura A11)*: Principalele elemente ale unor astfel de colaje sunt formele geometrice - romburi, pătrate, cercuri etc. Fundalul în astfel de lucrări este, de asemenea, o sinteză a elementelor simple. Fiecare stil are propriile mijloace de expresie artistică, procedee și caracteristici.

✓ *Stilul peisagistic (Figura A12)*: colajele stilului peisagistic descriu natura și fenomenele naturale. Într-un colaj peisagistic, pot fi transmise frumusețea naturii, semne ale sezonului sau ale zilei. Selecția materialului ar trebui să joace un rol important și să lucreze cu acesta, ar trebui să fie astfel încât privitorul, uitându-se, de exemplu, la o compoziție de frunze mici aurii, să nu aibă nici o îndoială că în fața lui sunt copaci seculari măreți [18, p. 32].

✓ *Stilul vegetativ (Figura A13)*: Acest stil este apropiat de stilul peisagistic. Cu toate acestea, în lucrările stilului vegetativ, sunt reprezentate plante - ele devin principalele în lucrarea floristică. Autorul trebuie să fie capabil să simtă și să transmită privitorului frumusețea frunzelor, tulpinilor, sofisticarea formelor florilor sau a culorii acestora. Pozele trebuie să fie credibile. În colajul vegetativ, plantele

nu sunt utilizate pentru a reprezenta fenomene naturale. Dacă pe un fundal mai simplu, care nu prezintă nimic specific, decât pete de culoare plăcute ochilor, sunt lipite frunze și flori, iar tulpinile sunt aplicate prin hașur folosind o pensulă cu vopsea, atunci acesta va fi un colaj vegetativ. Dar, trebuie știut că granița dintre cele două stiluri poate fi destul de subtilă.

✓ *Stilul decorativ (Figura A14):* subiectele acestui stil sunt colaje fanteziste. Principalul este ceva original, unic. Ele își găsesc întruchiparea cu ajutorul unor elemente luminoase, expresive și fundaluri colorate. Spectatorul, privind un astfel de colaj, încearcă să ghicească starea de spirit a autorului și intenția sa. Lucrul cu colajul decorativ ar trebui să evoce emoții și sentimente, amintiri și chiar asociații. Lucrările de acest fel necesită de la autor idei inovatoare și combinații frumoase de contraste și culori [18, p. 36].

Mai jos, prezentăm câteva tipuri de suporturi pentru colaj:

✓ *Colaj pe pânză:* Pânza este o țesătură amorsată, de obicei, din in, și este cea mai durabilă. Pânzele finisate sunt, de regulă, amorsate cu un grund de emulsie care include clei și ulei. Pânza reprezintă o bază destul de flexibilă întinsă pe un șasiu. Fundalul pe pânză poate fi creat pictându-l cu vopsele în ulei sau acoperindu-l cu chit. În consecință, elementele de colaj pot fi fixate cu adeziv sau pot fi așezate într-un chit umed.

✓ *Colaj pe țesătură:* Aproape orice țesătură - bumbac, mătase, in, catifea etc. - poate servi nu doar ca suport, ci și ca fundal excelent pentru un colaj. Țesătura este întinsă pe un șasiu sau lipită pe carton. Elementele compoziției sunt fixate direct pe suprafața țesăturii folosind un pistol de lipit.

✓ *Colaj pe batik:* Batik-ul este o țesătură multicoloră din bumbac sau mătase, pe care se obține un desen prin aplicarea și fixarea vopselelor cu ceară. De fapt, un colaj pe batik este o variantă a tehnicii anterioare de realizare a colajului. Baza (fundalul) și elementele compoziției își completează reciproc frumusețea.

✓ *Colaj pe hârtie:* baza colajului poate fi, de exemplu, hârtia simplă de catifea. Pentru a face munca eficientă, se utilizează hârtie în culori închise (vișinie, neagră sau de un albastru intens). În plus, pentru crearea unui fundal este potrivită și hârtia

de ambalat.

✓ *Colaj fără fundal*: Un astfel de colaj poate fi realizat pe rame din lemn sau pe rame din ramuri flexibile, bețe de bambus, sârmă etc. - elementele compoziției sunt fixate direct pe ele. De asemenea, poate fi utilizat un cadru gata cumpărat de la un magazin de florărie. Nu există un fundal ca atare în astfel de lucrări. Cu toate acestea, culoarea peretelui pe care va fi atârnată lucrarea din materialul floristic poate acționa în această calitate [18, p. 45].

Colajul, ca principiu de lucru cu obiecte, texturi și forme colorate, permite fiecărui artist să își creeze propria „realitate” artistică, lumea care va fi supusă și controlată doar de intenția autorului. Cu cât lumea interioară a artistului însuși este mai bogată, mai diversă, mai grațioasă și mai interesantă, cu atât este mai complexă și mai atentă alegerea temei, precum și natura conținutului și selecția materialelor pentru colaj, cu atât rezultatul creației autorului va fi mai neașteptat, unic, independent și artistic.

Baza materială și conținutul figurativ al lucrării depind de modul și de faptul din ce a fost realizat colajul. V. Markov este un artist leton și teoretician al artei, care în lucrarea sa „Textură. Principiile creativității în artele plastice” atrage atenția asupra „selectării materialelor, inclusiv, aripi de fluturi, solzi de pește, pene de pasăre și chiar nisip pestriț. În Persia în secolul al XIII-lea, pentru decorarea cărților a fost folosit pergamentul. În secolul al XII-lea, în Japonia, hârtia cu o formă neuniformă era lipită de capetele sulurilor. Procedeele de lucru inerente colajului pot fi găsite în icoane în care sunt combinate diferite materiale (pictură, aur în nimburi și fundaluri etc.) [39, p. 70].

Apariția de noi materiale artificiale și sintetice a permis artiștilor contemporani să-și extindă și să-și îmbogățească în mod semnificativ paleta „picturală”. Când lucrează la un colaj, artiștii folosesc nu doar materiale diferite, dar și studiază și le folosesc proprietățile. De exemplu, metalul se caracterizează prin elasticitate sau flexibilitate; lemnul – densitate sau fărâmițare; hârtia – duritate sau moliciune etc.

Utilizarea obiectelor reale în colaje creează un spațiu de joacă

tridimensional. Un colaj cu imagini „gata preparate” pe hârtie sau pe țesătură aduce în lucrare iluzia unui anumit timp și realitate a imaginii. Utilizarea texturilor de materiale „naturale” transformă colajul în lumea „proprie, realizată manual” a artistului. Materialele utilizate în colaje sunt adesea „prelucrate” pentru a îmbogăți limbajul artistic și plastic al operei.

Diverse materiale textile (dantelă, țesături vechi și moderne, pâslă, plase etc.) umple lucrarea cu „memoria” timpului. O apropiere de privitor cu o suprafață specială, „moale” pentru percepție. Colajul din materiale textile al unui autor creativ se transformă uneori dintr-o lucrare expozițională, un obiect de artă într-un obiect de decorațiuni interioare.

În toate timpurile, artiștii erau interesați de tot ceea ce vede ochiul, erau duși de dorința de a reflecta aceasta într-o „imagine” (să scrie, să deseneze, să modeleze, să coase etc.). Dar reflectarea realului sau a imaginii este imposibilă fără a transmite toate caracteristicile obiectului descris. Și aceasta nu este doar culoare, formă și proporții, ci și invariabil - textură. Artiștii implicați în diferite tipuri de arte plastice folosesc posibilitățile materialelor lor pentru reprezentarea și redarea „texturii” obiectelor sau naturii.

Nivelul de completitudine al unei lucrări este puternic influențat de calitatea texturii. Calitatea texturii în pictură depinde de timp și stil: se schimbă de la „trompe l'œil-ul” neted, pictat fotografic, ascunzând penelul (secolele XVI - XVIII) la texturi „deschise”, create cu un gest al unei pensule late sau mișcarea unui cuțit de paletă elastic (secolele XIX - XX). Secolul XX este timpul texturii în artă. Ea domină în multe forme: de la colaje „timide” la ansambluri „îndrăznețe” care apar în pictură, grafică și sculptură. Un adevărat colaj este creat de dragul clarității juxtapunerii materialelor, culorii, obiectului și suprafeței, de dragul neconcordanței dintre mediul înconjurător și obiectul plasat în el (decupaj de ziar, ambalaj, bucată de lemn) [39, p. 81].

În plus, există câteva procedee în colaj care sunt utilizate în secolele XX și XXI. Una dintre acestea este „*pastiche*” – o copie modificată conștient, care se concentrează pe anumite caracteristici ale originalului. Obiectele „*pastiche-ului*”,

care este folosit în postmodernism, sunt subiectele, stilul autorului, tendințele și școlile artistice. Specialiștii descriu „pastiche” ca un procedeu care are proprietăți mai puțin agresive.

În modernism, artiștii, folosind „pastiche-ul”, se străduiesc să arăte că clasicii par depășiți pe fondul tendințelor proaspete și inovatoare. O trăsătură distinctivă a „pastiche-ului” în era postmodernismului este neutralitatea sa emoțională: nu există energie de negație în ea (în timp ce parodia neagă ceea ce este parodiat) și nu există nici un patos al afirmării.

Următorul procedeu de colaj este „*palimpsest*” [18, p. 60]. Implică o interacțiune specială a unor fragmente, atunci când o nouă interpretare este impusă unui obiect deja interpretat, adică un nou text este așezat deasupra celui vechi.

Acest principiu permite crearea unor contraste bogate și vii de teme, semnificații și serii vizuale. Principiul palimpsestului a fost utilizat în prima treime a secolului al XX-lea, dar în practicile de artă modernă palimpsestul a preluat calitatea unui dispozitiv artistic conștient.

„*Decolajul*” (fr. Decollage - desprinde, rupe) este un procedeu tehnic care este complet opus colajului – este necesară ruperea hârtiei deja lipite. Decolajul a devenit popular printre artiștii de avangardă din anii 1960, când și-au creat lucrările rupând bucăți de producție tipărită lipită (de exemplu, Raymond En, François Dufresne) [Ibid, p. 63].

Următorul procedeu tehnic este „*posterul rupt*” (torn poster) - unul dintre genurile decolajului. Esența acestei tehnici: lipirea mai multor afișe una peste alta și extragerea ulterioară a unor bucăți din diferite straturi ale afișului.

În aceeași ordine de idei, observăm că „*fotocolajul*” este un alt procedeu tehnic al colajului. Primele colaje foto ale modernismului sau, așa cum se mai numea și „fotografieră combinată”, au fost folosite doar în scopuri tehnice. De exemplu, crearea de portrete în care pot fi evitate expresiile nereușite ale fieții sau peisajele plictisitoare din fundal [Ibid, p. 67].

Termenul „*bricolaj*” (din fr. „bricoler” - a face ceva din materialele aflate la îndemână) a fost introdus de antropologul Claude Levi-Strauss. Interpretarea sa are

două semnificații: metoda de a crea noi semnificații prin stratificare și combinare (cum ar fi colajul și palimpsestul) sau metoda de a crea un lucru nou din materiale reziduale.

„*Asamblaj*” (fr. *assemblage*, de la *assembler* - a asambla) este o tehnică asemănătoare colajului, sau rezultatul său este un obiect artistic bidimensional care include obiecte reale sau fragmentele lor, și situat pe un plan sau în spațiu ca o imagine. Asamblajul implică înțelegerea spațiului ca integritate de mediu a fragmentelor, spre deosebire de un ansamblu [18, p. 72].

Există întotdeauna o anumită dualitate în colaj: agresivitatea și energia tehnologiei, pe de o parte, și pasivitatea mediului care este expus tehnologiei, pe de altă parte. Colajul folosește imagini gata făcute. Tehnica colajului seamănă cu alchimia, al cărei scop este de a crea o nouă realitate sau de a sintetiza materia nouă prin amestecarea și separarea diferitelor imagini.

Colajul este un mijloc de reproducere a unei anumite realități care rupe legăturile tradiționale dintre obiectul imaginii și imaginea în sine. Când se creează un colaj, limitele dintre diferitele tipuri de obiecte sunt neclare. Aceasta înseamnă că la început colajul dezmembrează realitatea (obiectivă sau artistică) și apoi se reconectează, adaugă, impune elemente noi și prin aceasta integrează noua realitate.

În colaj, realitatea și imaginația artistului intră într-o nouă uniune. Prin distrugerea granițelor stricte ale realității și artei, colajul a dezvăluit voința de iluzie care a definit și încă definește multe calități ale culturii secolului XX.

Principii plastice și legități artistice în crearea unui colaj

În continuare, ne propunem o examinare a colajului în diferite domenii ale artelor plastice, precum pictură, grafică, sculptură.

Colajul în pictură este o operă de artă independentă, care este creată pe baza unei opere de pictură și materiale, diferite prin culoare și textură (hârtie, țesătură, lemn, metal, sticlă, accesorii textile, mărgelile etc.).

1. Fragmente de materiale sunt lipite sau cusute pe pânza unei opere

figurative, picturale, introducând o textură suplimentară (scoarță de copac, fire, frânghii, folie etc.) și plasate în lucrare conform intenției compoziționale a artistului. De exemplu, „Portretul N.Goncharova” (1915) de M.Larionov (*Figura A9*) - tăieturile din ziar sunt aranjate în fundalul lucrării [26, p. 104].

2. Fragmente de materiale care corespund obiectului descris sunt lipite pe pânza unei opere figurative, picturale.

Textura reală este utilizată pentru a spori percepția iluzorie a imaginii. De exemplu, în panoul lui A. V. Lentulov „Sunet de clopot” (1915) - cupolele sunt realizate cu folie de aur.

3. În pânza unei opere figurative, picturale, sunt inserate obiecte reale sau fragmentele acestora, amplasate în lucrare pe locurile „lor”. De exemplu, în lucrarea lui P. Konchalovsky ”Paletă și culori” (*Figura A15*) etichetele de la vopsele adevărate sunt lipite de cutiile și sticlele pictate în lucrare.

4. În abstractizări picturale, materiale suplimentare umple lucrarea cu textură și sunt situate în imagine conform intenției artistului, conectând centrul operei, cadrul său sau distribuind-o pe întreaga suprafață. Uneori materialele incluse în suprafața picturii au fost vopsite parțial sau complet, dezvăluind relief, precum în lucrarea lui I. Puni ”Compoziție cu harmonică” (1915), în care elementele din lemn imită blănurile instrumentului muzical.

Colajul în grafică este o operă creată utilizând tehnici grafice (*Figura A16*), care este completată de includerea diferitelor texturi și fragmente, elemente ale obiectelor reale în suprafața unei opere de artă: [26, p.107].

1. O lucrare realizată în întregime din „tăieturi” de hârtie sau completată minim cu tehnici grafice;

2. O lucrare din hârtie, creată de autor;

3. „Colajul în grafică” poate fi nu doar un procedeu tehnic de interpretare a unei lucrări, ci și o soluție compozițională în lucrul la o operă grafică;

4. Drept „colaj în grafică” poate fi considerat fotomontajul, colaj în poster, publicitatea poligrafică;

5. Metoda de lucru cu colajul este utilizată în grafica creată utilizând

programe de calculator (de exemplu, Photoshop).

Colajul în sculptură cuprinde reliefuri sau ansamblaje polimateriale (reliefuri și obiecte spațial-volumetrice), (*Figura A17*):

1. „Asamblaj-relief” - compoziție figurativă sau abstractă, folosind același tip de material;

2. „Relief polimaterial” - o compoziție figurativă sau abstractă, utilizând diferite materiale (este un fel de material de bază sau diferite materiale utilizate în egală măsură);

3. „Asamblaj-obiect polimaterial” - o lucrare spațial-volumetrică realizată din diverse materiale.

Colajul din materiale textile (*Figura A18*) poate fi împărțit condiționat în mai multe grupe:

1. „Colaj abstract din materiale textile” - un colaj cu o compoziție decorativă non-picturală, realizat în bază de patchwork cu elemente aplicative, completat cu diverse materiale sintetice, corzi, împletituri și accesorii;

2. „Colaj figurativ din materiale textile” - o lucrare cu subiect, realizată din țesături de diferite culori și texturi;

3. ”Procedeu compozițional al colajului” - o construcție de colaj a unei compoziții și a unui desen abstract în textile este exprimată cel mai clar în țesăturile ornamentale de la începutul secolului XX [26, p.109].

Tehnica colajului a devenit punctul de plecare pentru nașterea unei game întregi de noi tipuri de creativitate artistică: fotomontaj, asamblaj, arta obiectului, aplicație, bricolaj, decupaj, montaj și multe altele. Artiștii își continuă căutările, descoperind noi posibilități și tehnologii pentru crearea de colaje, folosind diverse materiale.

Pentru a lua în considerare procedeele compoziționale pentru crearea unui colaj, marcăm scrierile criticului de artă E. Lavrentieva, care a rezumat procedeele de lucru asupra colajului și a identificat, de asemenea, trei metode principale de lucru cu materialul:

1. utilizarea unui material într-un colaj;

2. utilizarea obiectelor reale sau a detaliilor acestora;
3. prezența oricărui material principal, principal.

„Primul procedeu de lucru este utilizarea unui singur material, de exemplu, hârtie colorată, tapet, ambalaje de hârtie, diverse hârtii de calc. Adesea, colajele de hârtie sunt completate de fragmente de fotografii, ziare și caractere tipografice.” [36, p. 316].

În loc de hârtie, ca material unic pentru „colaj” pot fi folosite textilele. Țesăturile texturate și netede, transparente și dense permit implementarea ideilor creative ale artistului. Acestea pot fi panouri textile non-obiectuale, abstracte.

Al doilea procedeu de lucru cu textura într-un colaj presupune utilizarea obiectelor reale sau a detaliilor individuale ale acestora. Din combinații de obiecte vechi, uzate, se nasc obiecte artistice complet noi - și, ca rezultat, se obține un colaj divers.

Reliefulurile din diverse materiale sunt cunoscute de la începutul secolului al XX-lea. Au fost create de P. Picasso, V. Tatlin etc. Acestui procedeu de lucru cu factura pot fi, de asemenea, atribuite asamblajele de obiecte. Aici, obiectele reale sunt combinate cu pictura pentru a întruchipa conceptul vizual orientat pe obiecte.

Al treilea procedeu de lucru cu materialul în colaj constă în prezența unui material principal. Este textura principală, cărei se vor subordona restul detaliilor și elementelor colajului. Aici materialul poate servi ca mijloc compozițional, creând o structură figurativă internă, care poate înlocui materialele de pictură tradiționale și poate fi un purtător de aluzii și asociații. De exemplu, V. Tatlin a elaborat mai multe compoziții spațiale - contra-reliefuluri, care au devenit o nouă artă, au subliniat căile spre noi idei spațiale și au stat la baza viitoarei mișcări constructiviste. Acest procedeu de lucru aduce colajul mai aproape de arta obiectului [36, p. 319].

Lucrul la o compoziție a unei picturi sau a unei opere de artă decorativ-aplicată (tapiserie, colaj) necesită un număr mare de schițe. O modalitate rapidă, convenabilă și o metodă de a face schițe este un colaj realizat folosind tehnica aplicației. „Mulți artiști din Europa și Rusia au folosit colajul în opera lor ca metodă de schițare pentru a crea:

- Lucrări picturale și grafice (A. Matisse, S.V. Malyutin etc.);
- În lucrul cu produse de carte și revistă (O.Rozanova, L.Popova etc.);
- În lucrul asupra decorațiilor și costumelor teatrale (N.Goncharova, M.Larionov);
- La realizarea schițelor de țesături pentru industria textilă (L.Popova)”. [46].

Colajul ca metodă de schițare face posibilă găsirea rapidă și neobișnuită a unei soluții compoziționale, coloristice și tonale la o sarcină de studiu și creativă - de la primele schițe care determină formatul, gama de culori și situația compozițională a producției, până la lucrul asupra „tabloului” cu imaginile sale inerente și conținutul dramatic. Colajul permite, de asemenea, găsirea propriului limbaj artistico-plastic.

Colajul, ca operă de artă independentă, are proprietăți expresive specifice, iar procesul de creare a acestuia are multe funcții dezvoltative, artistice și educaționale, în special, în lucrul cu copii, elevi, studenți.

În ciuda faptului că tehnica colajului aplicată artelor vizuale nu s-a schimbat semnificativ în ultimul secol, ea a suferit totuși o anumită evoluție. Iată câteva exemple:

- în cubism, colajul acționează ca o modalitate de organizare spațială și distrugere a percepției vizuale tradiționale;
- în dadaism și pop art, devine un mijloc îndreptat împotriva lumii materiale, expresia complexității și haosului, negarea gândirii logice.
- astăzi, arta colajului întruchipează ideea reevaluării valorilor morale și exprimă dorința artistului de a-și deschide „canalele de percepție” pentru public.

Aplicarea tehnicii colajului în practica educațională

(sugestii pentru dezvoltarea percepției culorii prin intermediul colajului și desfășurarea activităților artistice)

Materialul expus în acest compartiment vizează modalitățile de utilizare a colajului în educația artistică, prezintă colajul ca metodă de predare în educația plastică și descrie metodologia de organizare a activităților pentru dezvoltarea percepției culorii prin utilizarea colajului.

Colajul din hârtie colorată nu implică nici-o inovație revoluționară. Se aplică regula „de aur” pe care se bazează practica predării artelor plastice: de la general la particular, de la simplu la complex. În același timp, fiecare sarcină educativ-creativă efectuată în tehnica colajului are un scop specific și o sarcină clar definită, care, în general, necesită cea mai conștientă rezolvare. La orele practice, accentul principal ar trebui să fie pus pe construirea unei forme plastice prin intermediul culorii, în funcție de condițiile de iluminare și de mediu.

Distribuirea sarcinilor pentru lucrul asupra colajului, în scopul creșterii eficacității dezvoltării percepției, trebuie realizată după nivelul de complexitate în funcție de vârsta elevilor. În același timp, trebuie să pornim de la înțelegerea faptului că învățarea în pictura realistă este din momentul în care elevul/studentul începe să stăpânească metoda de lucru cu raporturile - metoda de determinare a diferenței de luminozitate și de saturație în relațiile tonale și de culoare din natură și de construire a gradațiilor de culoare raportate la natură în lucrarea sa.

Datorită faptului că există o gamă destul de largă de opinii cu privire la modul de construire a procesului de lucru asupra naturii statice în pictură și, ținând cont de coordonatele învățării experimentale și sarcinile suplimentare care urmează să fie rezolvate, trebuie luate în considerare opțiunile pentru combinarea colajului cu pictura după natură și determinarea algoritmului optim pentru succesiunea realizării picturii.

Prezentăm trei teme și sarcini pentru lucrări practice de realizat în tehnica *colaj din hârtie colorată*.

Tema nr. 1. Interpretare a naturii statice în tehnica colaj

Scopul este de a studia și analiza metodele folosite de artist la rezolvarea sarcinilor tridimensionale și coloristice din natura statică.

Sarcina constă în a realiza în colaj, cât mai exact posibil, selectând nuanțele după tonul culorii, saturație și luminozitate, o copie a unei naturi statice după un celebru artist. Opțiunile propuse sunt: *Natură statică cu mere* (Paul Cezanne), *Natură statică cu gravură japoneză* (Paul Gauguin), *Natură statică cu floarea soarelui* (Vincent van Gogh), *Natura statică cu flori* (Ștefan Luchian), *Natura statică cu ulcior și mere* (Nicolae Tonitza).

Figura 1. *Natură statică cu mere*, Paul Cezanne

Figura 2. *Natură statică cu gravură japoneză*, Paul Gauguin

Figura 3. *Natură statică cu floarea soarelui*, Vincent van Gogh

Figura 4. *Natura statică cu flori*, Ștefan Luchian

Figura 5. *Natura statică cu cu ulcior și mere*, Nicolae Tonitza

Desigur, lista autorilor și lucrărilor poate fi complet diferită. Cu toate acestea, naturile statice oferite pentru interpretare nu au fost alese întâmplător: în obiectele descrise pe ele, lumina, umbra, semi-umbra sunt rezolvate în mase mari și fiecare dintre aceste elemente are propria culoare pronunțată. Acest lucru face posibil ca elevii să nu se confrunte cu probleme de percepție a gradărilor de clarobscur la stadiul inițial al lucrului privind dezvoltarea percepției culorii.

La prima etapă, trebuie realizat desenul în creion, acordând atenție aranjării obiectelor și relației lor proporționale.

La a doua etapă, elevii trebuie să identifice gradațiile de lumină și umbră (lumină, umbră, semi-umbră, luciul, umbră purtată), comparându-le între ele și alegându-le, cât mai aproape posibil de original, după ton, saturația și luminozitatea culorii.

Elementele compoziției cromatice sunt mobile și interschimbabile, prin urmare, dacă vreun element din compoziția culorii este selectat incorect din punct de vedere al nuanței culorii, al tonului, al saturației, atunci acesta poate fi ușor corectat, alegând și lipind deasupra fragmentul cel mai potrivit din punct de vedere al caracteristicilor cromatice. Exemplu de copie-interpretare a naturii statice în tehnica colaj este prezentată în figurile 6-7.

Figurile 6, 7. Interpretare a naturii statice în tehnica colaj

(6 – opera *Natură statică cu mere* de Paul Cézanne, care a servit ca model,

7 – lucrarea realizată în tehnica colaj, în cadrul cursului *Tehnici plastice creative*)

Desigur, tematica propusă elevilor poate fi diferită și drept model pot servi lucrări de un alt gen artistic. Drept exemplu, ar fi lucrarea de mai jos.

Figurile 8, 9. Interpretare în tehnica colaj

(8 – opera *Iriși* de Vincent van Gogh, care a servit drept model,

9 – lucrarea realizată în tehnica colaj, în cadrul cursului *Tehnici plastice creative*)

Tema nr. 2. *Natura moartă realizată din natură, folosind tehnica colaj.*

Efectuarea aceleiași naturi statice în pictură (acuarelă, guașă).

Scopul este studierea influenței lucrului în tehnica colajului asupra percepției culorii în pictură, manifestată în construcția gradațiilor de clarobscur și determinarea rolului semitonurilor ca constantă a culorii, pe baza căreia sunt construite gradațiile în clarobscur.

Sarcini - respectarea delimitării gradațiilor de lumină și umbră a unei forme volumetrice, luând în considerare iluminarea și influența reciprocă a culorilor: lumină, semitonuri, umbre căzătoare și reflexe.

Lucrarea, ca întotdeauna, va începe cu un desen pregătitor. Apoi, este determinată în semitonuri culoarea locală a fiecărui obiect. După aceea, trebuie identificat volumul formei obiectelor prin respectarea strictă a gradațiilor de lumină și umbră. În procesul de modelare a formei, fragmentele individuale pot crea fragmentări nedorite. Pentru a preveni acest lucru, este necesar a plasa lucrarea la distanță, comparând în mod constant rezultatele obținute cu natura (Figurile 7 - 18).

Figurile 10, 11. Fragmente din lucrări

Figurile 12, 13. Fragmente din lucrări

Figurile 14, 15. Fragmente din lucrări

Figurile 16, 17. Lucrări în concordanță cu sarcina

Figurile 18, 19. Lucrări în concordanță cu sarcina

Figurile 20, 21. Lucrări în concordanță cu sarcina

În procesul de realizare a acestei sarcini, este foarte important să se determine mai întâi în colaj amplasarea nuanțelor culorii calde sau reci în structura coloristică generală a naturii și apoi să se găsească un raport similar al calităților calorice în pictură.

Tema nr. 3. *Realizarea unei naturi statice folosind tehnica colajului conform unui desen pregătit anterior*

Scopul este de a studia fenomenele de contrast al culorii și manifestarea condiționării culorii în reflexe.

Sarcini – a compune, a desena un grup de obiecte în format; a reprezenta obiectele aplicând tehnica colaj, ținând cont de iluminarea specifică; a reda volumul prin culoare, dezvăluind influența reciprocă a culorilor calde și reci.

Această sarcină trebuie realizată folosind tehnica colajului fără o schiță picturală preliminară. Lucrarea ar trebui să înceapă cu selectarea nuanțelor de culoare în ceea ce privește luminozitatea și saturația în tonuri medii.

Această sarcină, în comparație cu sarcinile anterioare, este mai dificilă în ceea ce privește obiectivele. Anterior, sarcina era limitată la găsirea de relații proporționale cu culoarea și tonul naturii, aici, însă, se propune a aduce lucrarea la o anumită completitudine, redând materialitatea obiectelor. Prin urmare, pentru realizarea acestei sarcini trebuie alocat mai mult timp.

Astfel, luminozitatea și saturația culorilor în semitonuri servesc ca un fel de diapazon, un standard vizual, pe baza căruia caracteristicile culorilor sunt dezvoltate în sistemul de relații „lumină - umbră”. La aceasta, în acest bloc de sarcini, se adaugă soluționarea problemei armonizării relațiilor contrastante de culoare.

Figurile 22, 23. Lucrări în concordanță cu sarcina

Sarcinile descrise servesc pentru formarea/ dezvoltarea competențelor de lucru în tehnica colaj la studenți, precum și dezvoltarea percepției culorii prin intermediul picturii și tehnicilor plastice creative. La fel, materialul în cauză va servi studenților ca suport în practica educațională, pentru desfășurarea activităților de artă plastică cu elevii din treapta gimnazială de învățământ.

Sugestii pentru autoevaluare și consolidarea materialului studiat

1. Ce reprezintă colajul?
2. Când este aplicat pentru prima dată colajul în artă?
3. Care sunt perioadele de înflorire a colajului ca tehnică artistică?
4. Cine dintre artiști a contribuit la dezvoltarea colajului?
5. Ce înseamnă *gândirea de tip colaj*?
6. În ce curente și mișcări artistice colajul a cunoscut o manifestare largă?
7. Ce reprezintă colajul *liniar-geometric, peisagistic, vegetativ, decorativ*?
8. Care sunt mijloacele materiale folosite pentru crearea colajelor?
9. Ce reprezintă următoarele procedee tehnice: *pastiche, palimpsest, decolaj, poster rupt, fotocoloraj, bricolaj, asamblaj*?
10. Prin ce se manifestă colajul în pictură, grafică, sculptură, arta textilă?

Concluzii

Prima jumătate a secolului al XX-lea a fost perioada marilor răsturnări revoluționare care au avut loc în cultura și arta Europei. În artă, se formează o nouă viziune asupra lumii, conștiința umană este reconstruită, iar aceste procese se caracterizează prin căutarea de noi mijloace vizuale și experimente formale, care ar trebui să exprime viziunea originală despre lume a autorului.

Tehnica colajului ca una dintre tendințele artei din secolul al XX-lea, a oferit o transformare marcantă în artele vizuale ale secolului trecut. Interesul artiștilor îndreptat spre colaj, pentru a lucra cu materiale secundare, cu imagini ale culturii de masă, nu doar vizează sursele gândirii de colaj, dar mărturisește și despre memoria inconștientă a colajului cu privire la tipuri de imagini înrudite.

Suportul de curs *Arta colajului* indică studenților asupra:

- Importanței lucrărilor specialiștilor ce descriu procesul de tranziție de la modernism la postmodernism și investighează linia de dezvoltare a colajului la începutul și mijlocul secolului al XX-lea.
- Valorificării studiilor artistice și pedagogice, materialelor științifice dedicate tendințelor artistice, în care colajul este subiectul artei vizuale.
- Stabilirii coordonatelor acestui tip de activitate creativă în arta contemporană, vizând identificarea artiștilor care au creat în domeniul colajului.
- Evoluției colajului în timp. De la vremurile antichității până în epoca modernismului, colajul există ca procedeu tehnic. În era postmodernismului, colajul devine un principiu universal pentru construirea textului, încalcă relațiile spațio-temporale și străpunge limitele conștiinței cotidiene, absorbind fațetele lumii moderne.
- Analizei specificului artistic și a clasificării diferitelor tipuri de colaj după materiale și tehnici de creație, arătând că tehnica colajului a început să se dezvolte și să fie aplicată nu doar în pictură, ci și în alte tipuri de arte. Ca urmare a impunerii diferitor tipuri de obiecte una peste alta, apare o imagine integrală - un fel de sinteză a diferitor obiecte, care dă un puternic efect artistic. Dezvoltare obțin: fotomontajul, asamblajul, art-obiectul, aplicația, bricolajul, decupajul, montajul și

multe altele. Astfel, tehnica colajului, care a trecut de la artele vizuale la alte domenii, a adus o nouă dimensiune textelor create.

- Modelului/ sarcinilor de valorificare a potențialului tehnicii *Colaj din hârtie colorată*, care are o semnificație teoretică și aplicativă, deoarece problema dezvoltării percepției culorii în condiții de reducere constantă a timpului academic, apare tot mai des în procesul de predare.

Or, colajul este o tehnică și metodă relevantă de căutare a compoziției și aplicare creativă a elementelor de limbaj plastic, precum și o modalitate de a crea o operă de artă independentă, ce poate contribui la dezvoltarea potențialului creativ al elevilor/ studenților.

Bibliografie

1. Arnheim R. *Arta și percepția vizuală*. București: Meridiane, 1979.
2. Burke A. *Canvas Remix: Techniques for Creating Mixed-Media Accessories*, North Light Books, 2008.
3. Constantin P. *Culoare, artă, ambient*. București: Ed. Meridiane, 1970.
4. Constantin P. *Să vorbim despre culori*. București: Ed. Ion Creangă, 1986.
5. Davies J. *Collage Journeys: A Practical Guide to Creating Personal Artwork*. Potter Craft, 2008.
6. Demetrescu C. *Culoare, suflet și retină*. București: Meridiane, 1966.
7. Gorduza V.-M. *Natura luminii și culorii*. Iași: Manuscris, 2006.
8. Gurney J. *Color and Light: A Guide for the Realist Painter*. Andrews McMeel Publishing, 2010.
9. Itou C. *Cut It, Paste It, Sew It: A Mixed-Media Collage Sourcebook*. Quarry Books, 2010.
10. Itten I. *Art de la Couleur, Dessain et Tolra*. Paris, 1973.
11. Lăzărescu L. *Culoarea în artă*. Iași: Polirom, 2009.
12. Munsell A. H. (January). *A Pigment Color System and Notation*. The American Journal of Psychology 23, 1912. – nr. 2, pp. 236–244.
13. Mureșan P. *Culoarea în viața noastră*. București: Ceres, 1987.
14. Plowman R. *Masters: Collage: Major Works by Leading Artists*. Lark Books, 2010.
15. Șușală I. *Culoarea cea de toate zilele*. București: Albatros, 1982.
16. Аксенов Ю. Г. *Цвет и линия*. Москва: Советский художник, 1986.
17. Арагон Л. *Страстная неделя*. Париж, 1958.
18. Арсланов В.Г. *Пластические искусства: краткий терминологический словарь*. М.: ПАССИМ, 1985.
19. Бабанский Ю. К. *Оптимизация процесса обучения*. Москва: Педагогика, 1977.
20. Безменова К. В. *Коллаж – творческий метод художников XX века. // Русский авангард 1910–1920-х годов: проблема коллажа*. Москва: Наука,

2005. – с. 332–344

21. Бергер Л.Г. *Эпистемология искусства*. М., 1997.
22. Бобринская Е.В. *Коллаж в XX веке*. Альманах. Вып. №126. – М., 2005.
23. Векслер А. К. *Коллаж как особый вид декоративного искусства // Традиции художественной школы и педагогика искусства*. Вып. IX: сб. тр. / Рос. гос. пед. ун-т. им. А. И. Герцена; [науч. ред. канд. искусствоведения, проф. Н. Н. Громов]. – Санкт-Петербург, 2008. – с. 121–129.
24. Векслер А. К. *Коллаж из бумаги как метод быстрого эскизирования // Традиции художественной школы и педагогика искусства*. Вып. IX: сб. тр./ Рос. гос. пед. ун-т. им. А. И. Герцена; [науч. ред. канд. искусствоведения, проф. Н. Н. Громов]. – Санкт-Петербург, 2008. – с. 121-129.
25. Векслер А.К. *Коллаж как метод творческой работы в системе вузовской подготовки художника-педагога*. [Текст]/А.К. Векслер. Научно-теоретический журнал «Среда. Общество. Развитие» -№ 4. – СПб: ЦНИТ «Астерион», 2010. – с.128-131
26. Векслер А. К. *Методико – педагогические аспекты преподавания коллажа в художественном образовании в XX веке*. / А.К. Векслер/ «Научные проблемы гуманитарных исследований». – Научно – теоретический журнал. – Пятигорск, 2010. – с.104 -111
27. Векслер А. К. *Фактура как одно из средств выразительности художественного коллажа. Традиции художественной школы и педагогика искусства*. / А. К. Векслер. - №10: Сборник трудов. – СПб, 2008. - с.24-31
28. Вермо А., Вермо О. *Мэтры сюрреализма*. СПб.: Академ. проект, 1996.
29. Волков Н. Н. *Цвет в живописи*. Москва: Искусство, 1984.
30. Выготский Л. С. *Психология искусства*. М: Педагогика, 1987.
31. Дианова В.М. *Постмодернистская философия искусства: истоки и современность*. СПб., 2000.

32. Дмитриева Н.А. *Пикассо. Биография*. М.: Наука, 1971.
33. Иттен Й. *Искусство цвета*. Москва: изд. Д. Аронов, 2001.
34. Карасик И. *Ученики учеников. Пространство Стерлигова*. СПб.: ООО «П.Р.П.», 2001.
35. Краусс Р. *Подлинность авангарда и другие модернистские мифы*. М.: Худож. журнал, 2003.
36. Лаврентьева Е. А. *Материал и фактура в коллаже. Русский авангард 1910– 1920-х годов: проблемы коллажа*. М: Наука, 2005.
37. Лившиц М., Рейнардт Л., Кантеева Т., Крючков В. [и др.]. *Модернизм. Анализ и критика основных направлений*. М.: Искусство, 1980.
38. Максимова Е. В. *Развитие цветового восприятия детей через технику коллажа. Начальная школа*, 2012. – № 11. – с.75–78.
39. Марков В. *Принципы творчества в пластических искусствах: Фактура*. СПб: Издание О-ва художников «Союз молодежи», 1914.
40. Пэдхем Ч., Сондерс Ж. *Восприятие света и цвета*. Москва: Мир, 1978.
41. Розенберг Г. *Сюрреализм на улицах*. Худож. Журнал, 1996. – 56 –59 с.
42. Рыков А.В. *Постмодернизм как «радикальный консерватизм»: Проблема художественно-теоретического консерватизма и американская теория современного искусства 1960 – 1990-х гг.* СПб.: Алтейя, 2007.
43. Черутти П. Н. *Декупаж: декоративная отделка предметов интерьера, посуды, аксессуаров: практическое руководство*. Москва: Ниола-Пресс, 2010.

Surse web:

44. Colaj. Wikipedia, enciclopedia liberă [sursă electronică]. – Regim de acces: [https://ro.wikipedia.org/wiki/Colaj_\(art%C4%83\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Colaj_(art%C4%83)) (data accesării 08.10.2020).
45. The Guggenheim Museums and Foundation [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.guggenheim.org/for-educators> (data accesării 11.10.2020).
46. Асалханова М. В. Коллаж как искусство: техника, история, художники [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/>

- [article/n/kollazh-kak-iskusstvo-tehnika-istoriya- hudozhniki](#) (дата обращения 24.11.2020).
47. Богомолова М. А. Коллажное мышление в изобразительном искусстве постмодерна [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kollazhnoe-myshlenie-v-izobrazitelnom-iskusstve-postmoderna> (дата обращения 12.10.2020).
48. Гик Ю. Золушка современного искусства. Введение в мэйл арт [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.chernovik.org/vizual/?rub_id=4&sub_id=94&leng=ru&show_mat=102&find=70 (дата обращения 21.10.2020).
49. Демченко А. И. Коллаж и полистилистика в искусстве XX в. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kollazh-i-polistilistika-v-iskusstve-hh-v> (дата обращения 17.11.2020).
50. Кабалина, Л. Я. Коллаж как искусство [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/591461> (дата обращения 05.11.2020).
51. Школа дизайна «Творческая мастерская» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://shkola-dizajna-tvorcheskaya-masterskaya.tiu.ru> (дата обращения 02.11.2020).

Anexe

Figura 1. *Sticla de Suze*, Pablo Picasso (colaj)

Figura 2. *Pahar de vin, sticlă și as de cluburi*, Georges Braque (colaj)

Figura 3. *Artă reciprocă*, Hans Arp (colaj)

Figura 4. *Culoare și colaj*, Kurt Schwitters (colaj)

Figura 5. *Circul din Jazz*, Henri Matisse (decupaj)

Figura 6. *Relief (stânga) / Contra Relief (dreapta)*, Vladimir Tatlin
(colaj/ asamblaj)

Figura 7. *Soldat din prima divizie*, Kasimir Malevich, (pictură ulei/colaj)

Figura 8. *Tatlin în lucru*, El Lissitzky (colaj)

Figura 9. *Portretul Nataliei Goncharova*, Mihail Larionov (colaj)

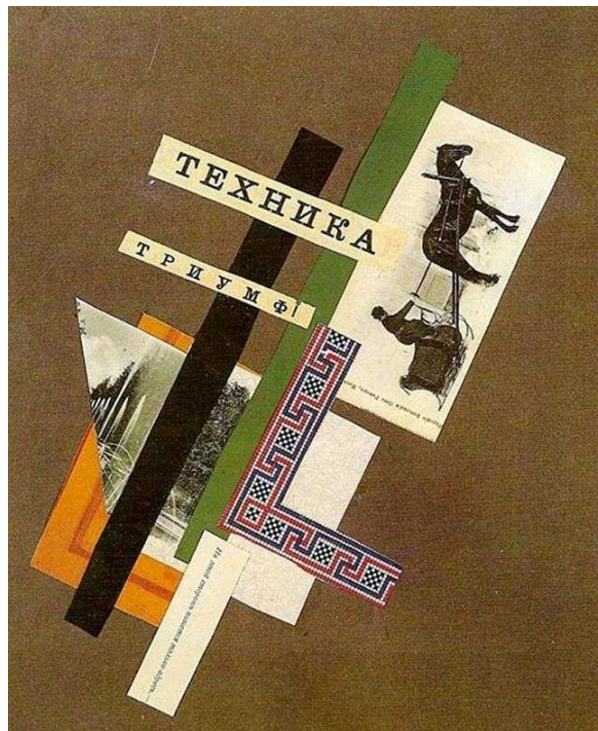

Figura 10. *Colaj tehnic*, Alexandr Rodchenko (colaj)

Figura 11. Colaj în stil formo-liniar

Figura 12. Colaj în stil peisagistic

Figura 13. Colaj în stil vegetativ

Figura 14. Colaj în stil decorativ

Figura 15. Paletă și culori, P. Konchalovsky (colaj în pictură)

Figura 16. Colaj în grafică

Figura 17. *Chirurgul și fotograful*, Geoffrey Farmer (colaj în sculptură)

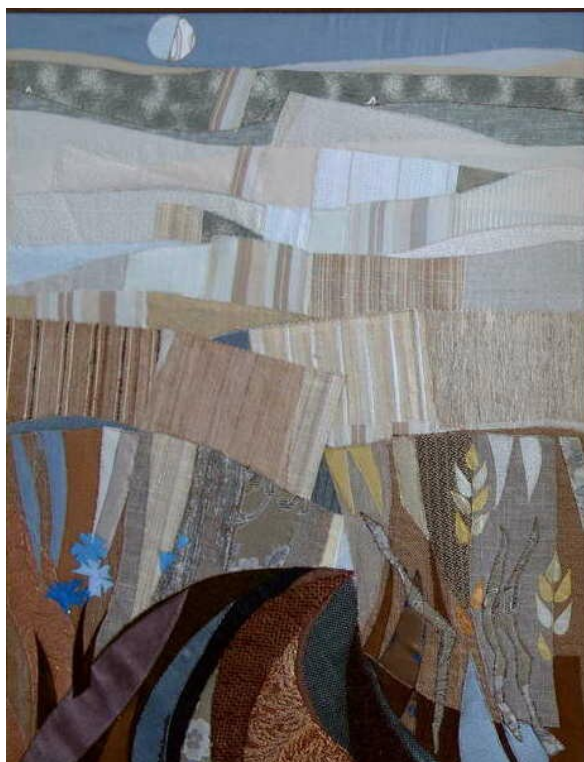

Figura 18. Lucrare de Valentina Maximova (colaj din materiale textile)